

ιστορία

Η Ελλάδα πριν από την Επανάσταση

Η αφηγηματική ιστορία του **Ντέιβιντ Μπρούερ** αποπειράται να παρουσιάσει την οθωμανική κυριαρχία απαλλαγμένη από μύθους

ΤΟΥ ΜΑΡΚΟΥ ΚΑΡΑΣΑΡΙΝΗ

Το 1705 η έλευση ενός τούρκου αξιωματούχου στη Νάουσα με την εντολή στρατολόγησης 50 «καλλίμορφων και αρτιμελών» νέων για τα γενιτσάρικα σώματα στάθηκε πρόξενος στάσης: οι Έλληνες της πόλης αρνήθηκαν να παραδώσουν τα παιδιά τους και σκότωσαν τον απεσταλμένο και τους συνοδούς του. Για να κατασταλεί η εξέγερση χρειάστηκε δύναμη 800 Τούρκων να δώσει μάχη με την ομάδα των περισσότερων από 100 κατοίκων, κλεφτών και αρματολών που είχε σχηματιστεί, να δικαστούν και να εκτελεστούν οι πρωταίτιοι και τα κεφάλια τους να επιδειχθούν στους δρόμους της Νάουσας. Η περίπτωση λογίζεται συνήθως ως η τελευταία τεκμηριωμένη απόπειρα παιδομαζώματος στον ελληνικό χώρο. Παράλληλα, όπως παρατηρεί ο **Ντέιβιντ Μπρούερ**, βρετανός δημοσιογράφος και μελετητής της ελληνικής Ιστορίας, στο βιβλίο «Ελλάδα 1453-1821. Οι άγνωστοι αιώνες» αναδεικνύει χαρακτηριστικά στοιχεία της συνολικής πρόσληψης της Τουρκοκρατίας από τους Έλληνες: υποδούλωση, αντίσταση, βάνουσα αντίποινα. Ωστόσο, σε άλλο σημείο του βιβλίου του ο συγγραφέας παραθέτει ένα επεισόδιο από τα «Ενθυμήματα Στρατιωτικά της Επανάστασης των Ελλήνων» του **Νικόλαου Κασομούλη**, όπου αμέσως μετά την πτώση της Τριπολιτσάς το 1821 ένας αιχμάλωτος τούρκος μπέης συμβουλεύει τους Έλληνες «να σταματήσουν τους διαπληκτισμούς και να δεχτούν έναν αρχηγό». Το ενδιαφέρον για τον Μπρούερ δεν είναι τόσο η ανάγκη του Τούρκου να διαπραγματευθεί τα λύτρα της απελευθέρωσής του με κάποιον επικεφαλής των επαναστα-

τών όσο οι φιλικόι χαρακτηρισμοί και το θερμό κλίμα στο οποίο δίνεται και γίνεται αποδεκτή η συμβουλή, ένδειξη για μια πιο ομαλή σχέση των δύο κοινοτήτων. Αυτός είναι και ο ουσιαστικός στόχος του Ντέιβιντ Μπρούερ σε αυτή την ευσύννητη αφηγηματική ιστορία της Τουρκοκρατίας: να σκιαγραφήσει πέρα από μύθους και στρεβλώσεις τους όρους και τις συνθήκες διαβίωσης των κατακτημένων Ελλήνων.

Τοπία της Τουρκοκρατίας

Επιχειρώντας να αποφύγει τη δαιμονοποίηση της οθωμανικής περιόδου, ο Μπρούερ διακρίνει μεταξύ των πρώτων αιώνων, εποχή κατά την οποία η διοικητική μηχανή λειτουργούσε αποτελεσματικά εξασφαλίζοντας καθεστώς σταθερότητας, και των ύστερων χρόνων, όπου η αποσάθρωση των δομών σε συνδυασμό με τις ανερχόμενες οικονομικές δυνατότητες των Ελλήνων κατέστησε ανεξέλεγκτους τους τοπικούς αξιωματούχους και ασφυκτικό το πλαίσιο της καθημερινότητας. Επεισόδια ληστρικής και αυθαίρετης φορολογίας, όπως η απαίτηση το 1806 του νέου πασά της Λιβαδειάς για την άμεση καταβολή ενός δυσβάστακτου ποσού από τους κατοίκους της, ή αιματηρές εκστρατείες καταστολής, όπως η εκδίωξη των κλεφτών από την Πελοπόννησο την ίδια χρονιά, προέρχονται κυρίως από τη δεύτερη στιγμή. Στο ενδιάμεσο η ελευθερία της θρησκείας και της εκπαίδευσης περιοριζόταν περισσότερο από την ανυπαρξία υλικών μέσων παρά από την πολιτική της Υψηλής Πύλης, κατά τόπους κοινότητες μπορούσαν ενίοτε να απολαμβάνουν ειδικότερα προνόμια, οι σουλτάνοι είχαν αναγνωρίσει εξ αρχής τον πατριάρχη ως συμβολική κεφαλή του Γένους – αν και εντάσσοντας με αυτόν τον τρόπο επιδέξια το πατριαρχείο στην

κυβερνητική μηχανή με συνέπεια τον ουσιαστικό έλεγχο του. Περιγράφοντας την κοινωνική διαστρωμάτωση και την επαγγελματική διάρθρωση, τη ζωή στην ύπαιθρο και τις πόλεις, την ιδιαιτερότητα περιφερειών όπως η Κρήτη και η Κύπρος, πρόδρομες κινήσεις ανεξαρτησίας σαν τα Ορλωφικά, τη σημασία των Ελλήνων Διασποράς, της ισχυρής επίδρασης του Διαφωτισμού (και της εξίσου ισχυρής αντίδρασης εκ μέρους κυρίως της Εκκλησίας) με κατάληξη την Επανάσταση του 1821 ο Μπρούερ συγκροτεί έναν στέρεο ιστό, γοπητικό αφηγηματικά και άρτιο ιστορικά.

Μύθοι και αναθεωρήσεις

Το κύριο πλεονέκτημα μιας τέτοιας αφήγησης είναι ότι ενσωματώνει τα σύγχρονα πορίσματα της ιστορικής επιστήμης ως προς την Τουρκοκρατία προκειμένου να ανασκευάσει το παλαιότερο αφηγηματικό πρότυπο αναφορικά με την οθωμανική κυριαρχία στην Ελλάδα. Τα πεδία στα οποία αναφέρεται, βέβαια, είναι αυτά της εκλαϊκευμένης, όχι της ακαδημαϊκής ιστοριογραφίας, και της δημόσιας Ιστορίας. Αυτό προκύπτει τόσο από επιμέρους θεματικές όσο και από το ακροτελεύτιο κεφάλαιο του βιβλίου, όπου γίνεται σύνδεση με τις περιστάσεις

της διαμάχης γύρω από το σχολικό εγχειρίδιο της Στ' Δημοτικού το 2006. Στο πλαίσιο αυτό θα πρέπει να επισημανθεί ότι η υπέρβαση των μύθων της ρομαντικής εθνικής ιστοριογραφίας του παρελθόντος έχει αγγίξει ήδη τμήματα του αναγνωστικού κοινού: στη διαδεδομένη «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους» (εκδ. Εκδοτική Αθηνών), η πρώτη έκδοση της οποίας ανάγεται στα 1974-1975, διαπιστώνονται, για παράδειγμα, η λήξη του παιδομαζώματος στον ελληνικό χώρο το 1705, η ελεύθερη άσκηση της θρησκείας και η απόρριψη του μύθου του κρυφού σχολείου, σημεία που αναδεικνύει ο Μπρούερ ως ενδεικτικά του εγχειρήματός του. Ωστόσο, το δικό του βιβλίο υπερέρχει ως προς τη χρησιμότητα και την αφηγηματικότητα, εφόσον πραγματεύεται συντομότερα καιρία σημεία διάσπαρτα σε τρεις τόμους μεγάλου μεγέθους (I-III) της «Ιστορίας» χωρίς τις αναπόφευκτες διακυμάνσεις του ύφους που χαρακτηρίζουν ένα συλλογικό έργο.

Η «διαρκής σκιά»

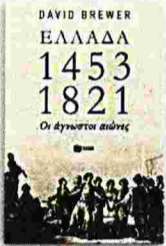
Ορθά επισημαίνει ο Μπρούερ ότι η Ελληνική Επανάσταση και οι μετέπειτα τεταμένες σχέσεις των δύο χωρών που απέληξαν σε τρεις πολέμους (1897, 1912-1913, 1919-1922) και μια εισβολή στην Κύπρο, το 1974, καθόρισαν τη σύγχρονη εικόνα του παρελθόντος: «η ελληνική πικρία για τους παλιούς κατακτητές εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το τι συνέβη μετά την ανεξαρτησία της χώρας και έχει λιγότερη σχέση με τα χαρακτηριστικά της εξουσίας των ιδίων των κατακτητών». Ως ενδεικτική σύγκριση χρησιμοποιεί το παράδειγμα της Ενετοκρατίας, εξίσου πολύχρονης σε ορισμένες περιοχές όπως η Κρήτη, και εξίσου απεχθής στον καιρό της λόγω βαριάς φορολογίας, αλλά και της τάσης των Βενετών να παρεμβαίνουν συχνά στα εκκλησιαστικά ζητήματα: καίριας σημασίας για την απόλυση της μνήμης της βενετικής κατοχής θεωρεί το γεγονός ότι τη στιγμή της θεμελίωσης του ελληνικού κράτους η Γαληνότατη Δημοκρατία έχει πια καταργηθεί από τον Ναπολέοντα, ενώ «είχε πάψει να είναι απειλή για τους Έλληνες για περισσότερο από έναν αιώνα». Πράγματι, «σε αντίθεση με τη Βενετία, η Τουρκία παρέμεινε μια διαρκής σκιά πάνω από την Ελλάδα αλλά και μια βασική παράμετρος των ελληνικών και, στην πραγματικότητα, και των ευρωπαϊκών υποθέσεων».

Αλλωστε η εγγραφή της Τουρκοκρατίας στο ευρωπαϊκό της περίγραμμα αποτελεί βασική μέριμνα του Μπρούερ: γεγονότα-σταθμοί, όπως η ναυμαχία της Ναυπάκτου ή τα Ορλωφικά, συνδέονται με μεταβολές και ανατροπές στις πολιτικές και κοινωνικές ισορροπίες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας διευρύνοντας μια εικόνα που είθιστα κατά κανόνα να περιέχει αποκλειστικά Έλληνες και Τούρκους. Η αναθεώρηση της Τουρκοκρατίας που προκύπτει έτσι δεν είναι ολική αλλά μερική, δεν οφείλεται στην αλλαγή του καμβά αλλά στον εμπλουτισμό του, με συνέπεια μια πιο λεπτομερή, πιο περίπλοκη όψη.

*Το βιβλίο είχε κυκλοφορήσει για πρώτη φορά το 2015 από τις εκδ. Παπαρήση (σε μια εξαντλημένη πλέον έκδοση) με τίτλο «Ελλάδα 1453-1821. Οι αφανείς αιώνες» σε μετάφραση Στέφανου Παπαγεωργίου.

DAVID BREWER
Ελλάδα
1453-1821.
Οι άγνωστοι αιώνες

Μετάφραση
Νίκος Γάσπαρης.
Εκδόσεις Πατάκη,
2018, σελ. 440,
τιμή 19,90 ευρώ

«Το παζάρι της Αθήνας», πίνακας του Εντουαρντ Ντόντγουελ (1767-1832)

Το κύριο πλεονέκτημα της αφήγησης είναι ότι ενσωματώνει τα σύγχρονα πορίσματα της ιστορικής επιστήμης ως προς την Τουρκοκρατία

